

СЕКЦІЯ 5. ФІЛОСОФСЬКІ РЕФЛЕКСІЇ ЩОДО НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-578-8-33>

ВІД КУЛЬТУРНОЇ ТРАВМИ ДО ПОСТПАМ'ЯТІ: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ СЬОГОДЕННІ

Гончаренко К. С.

кандидат філософських наук, доцент,

завідувач кафедри філософії

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

м. Київ, Україна

Ідентичність українців у ХХІ столітті формувалася на перетині двох потужних процесів: тривалого досвіду культурної травми, спричиненої багатовіковим колоніальним пануванням та посттравматичного режиму пам'яті, коли травма вже не переживається безпосередньо, а опосередковується такими процесами як медіа, мистецтво, політика чи повсякденні практики. Цей перехід, що характерний для колишніх «колоній» чітко окреслюють Андреас Гюйсен [1] та Маріанна Гірш [2], а в горизонті українського простору досліджує Тамара Гундорова [1]. Термін *postmemory* «сигналізує про часову затримку, що виходить далеко за межі та місцезнаходження в певному періоді та після нього... [Так] постколоніальний означає не кінець колоніального, а його тривожну безперервність» [2, с. 106]. Тож фактично ідентичність, що формується в руслі постпам'яті, тримається на викривлених наративах: триває в них. Оскільки, постпам'ять – це жодним чином не подолання чи нівеляція попередніх процесів травматичного досвіду, а буття в ньому, то відповідно воно й буде підтримувати той же колоніальний дискурс, який свого часу було нав'язано колонізаторами. «Постпам'ять описує зв'язок поколінь тих, хто став свідком культурної чи колективної травми з досвідом тих, хто був після них, досвідом, який вони «пам'ятають» лише за допомогою історій, образів та поведінки, серед яких вони виростили» [2, с. 106].

Культурна травма в українському контексті – це не окремі форми катастроф, що поступово висотували «traumasculture», як от Голодомор, репресії, Чорнобиль, війна, а значно глибше системне стирання їх

суб'єктності та вганяння в меланхолійний emphatic discourse. Колональний дискурс століттями конструював Україну як «не-місце», як простір, який треба заповнити змістом «старшого брата», як меньшовартісних, що озираються на оклик та ін. Як вважають дослідники, десь на початку 2020-х років українці стали на шлях переходу від травматичної пам'яті (тут пам'ять як біль, як незагоєна рана) до постпам'яті, до режиму, коли травма вже не переживається першими свідками, а стає об'єктом естетичної, політичної та комерційної трансформації. Маріанна Гірш, вважає, що постпам'ять функціонує з покоління, яке народжене після 1991-го чи навіть після 2000-го [2]. І саме для цієї нової генерації той же Голодомор вже не є сімейною переповідкою, а є радше музейним експонатом.

Тож, як ми можемо побачити, з одного боку, *постпам'ять звільняє*. Вона дозволяє дистанціюватися від болю, іронізувати, гратися формами. Кінематограф (ті ж таки фільми «Люксембург, Люксембург», «Мої думки тихі»), музика (на кшталт Kalush Orchestra), література (Сергій Жадан та ін.) працюють саме в режимі постпам'яті, де травма присутня, але вже не паралізує. Вона стає матеріалом для створення нової суб'єктності – не жертви, а соціального агента (за П.Бурдьє), що замінює «культурою жалю» на культуру опору й креативності.

З другого боку, *постпам'ять несе ризик баналізації та комодифікації травми*. Коли Голодомор стає брендом на футболках, а Бандера черговим героєм коміксів чи відео в TikTok, виникає небезпека втрати глибини. Травма перетворюється на «травма-лайт», естетизується, втрачає політичну гостроту. Це небезпечно в умовах війни, коли росія використовує власний наратив «великої вітчизняної» травми, щоб легітимізувати агресію. Постпам'ять українців змушена постійно балансувати між необхідністю «зцілення» і ризиком забуття.

Повномасштабне вторгнення радикально прискорило деколонізаційні процеси. Російська культура, яка ще десять років тому сприймалась частиною «спільного надбання», раптом стала токсичною. Демонтаж пам'ятників пушкіну, перейменування вулиць, відмова від російської мови в публічному просторі – це спроба завершити процес суб'єктивації.

Водночас війна повертає нас до «первинної» травми. Постпам'ять раптом знову стає прямою пам'яттю. Буча, Маріуполь, Ізюм – це вже не медіа-події для покоління Z, це реальність, в якій воюють і гинуть. Виникає парадоксальна ситуація: саме коли ми нарешті почали виходити з травми в постпам'ять, війна знов занурює нас у травму. Але ця нова травма вже інша – вона переживається як травма суб'єкта, який усвідомлює себе вільним і здатним чинити опір.

Тому сучасна українська ідентичність – це не «постколоніальна» в класичному сенсі (бо деколонізація ще не завершена), і не «пост-травматична» (бо травма триває), а радше «транс-травматична». Ми перебуваємо в процесі постійного переписування себе через травму і водночас поза нею. Це ідентичність, яка не шукає «чистоти» (ні мовної, ні культурної, ні історичної), а навпаки – приймає гібридність, фрагментарність, травматичність як умову своєї свободи. У цьому сенсі український досвід випереджає багато постколоніальних теорій. Якщо для більшості постколоніальних суспільств деколонізація – це рух від травми до «нормальності», то для України «нормальність» неможлива й небажана. Наша суб'єктність народжується саме в моменті постійного подолання травми, в рефлексії над нею, в іронічному чи болісному переписуванні власного нарративу.

Постпам'ять в українському контексті – це не кінець пам'яті, а її нова форма: пам'ять, яка більше не хоче бути жертвою. Це пам'ять, що дозволяє сміятися над власним болем, створювати з нього мистецтво й водночас не забувати, задля кого і чому ми боремося. Це пам'ять, яка знає: ідентичність – це не те, що ми успадковуємо, а те, що ми постійно вигадуємо на руїнах старого світу. Саме тому сьогоднішня Україна – це лабораторія нової постколоніальної суб'єктності, де травма не паралізує, а каталізує. Ми не «після» колоніалізму і не «після» травми. Ми – в самому серці процесу творення себе з попелу колишніх імперій і власних примар. І саме ця незавершеність, ця відкрита рана, що постійно перетворюється на слово, на пісню, на мем, на кулю – і є нашою найглибшою ідентичністю.

Література

1. Гундорова Т. Транзитна культура та постколоніальна травма. К. : Віхола, 2024. 272 с.
2. Hirsch M. The Generation of Postmemory. *Poetics Today* 29:1. Duke University Press, 2008. Pp.103–128.
3. Huyssen A. *Urban Palimpsests and the Politics of Memory*. Stanford : Stanford UP, 2003. 177 p.